

Uppgiftens namn: Uppsats slutversion 9 juni

Namn: Josefin Dethorey

Inlämnad: 2016-06-08 00:11

Skapades: 2016-06-25 12:47

”Jag tror inte de har tänkt alls, faktiskt”

En kvalitativ studie av hur fem personer med kognitiva funktionsnedsättningar/svårigheter upplever skriftlig information i det offentliga rummet

Josefin Dethorey

Handledare
Mattias Nilsson Sjöberg

Abstract

Arbetets art: Kandidatuppsats

Sidantal: 32

Titel: "Jag tror inte de har tänkt alls faktiskt" En kvalitativ studie av hur fem personer med kognitiva funktionsnedsättningar / svårigheter upplever skriftlig information i det offentliga rummet

Författare: Josefin Dethorey

Handledare: Mattias Nilsson Sjöberg

Datum: 2016-06-07

I mitt arbete inom LSS har jag sett att det finns svårigheter för personer med kognitiv funktionsnedsättning att förstå och tolka skriftlig information. Appar, olika internetsidor med lättläst text och andra slags elektroniska hjälpmedel finns det gott om. Således är de svårigheter jag märkt av sådana att jag fått vara behjälplig i att exempelvis förklara vad som står på en skylt som hänger ovanför en affär. Det finns en uppsjö av tidigare forskning när det kommer till tillgängligheten i bemärkelsen av den fysiska miljön, exempelvis huruvida en rullstolsburen person upplever gatumiljön med alla dess trottoarkanter. När det gäller upplevelser av skriftlig information i det offentliga rummet saknar jag en del forskning, och därför har jag valt att undersöka hur personer med kognitiva funktionsnedsättningar / svårigheter upplever detta. Fokus har legat på skyltar i affärer, bibliotek samt busstidtabeller.

Undersökningen bygger på kvalitativa intervjuer, där jag ämnar fokusera på intervjupersonernas upplevelser och erfarenheter. Fem personer har intervjuats, och samtliga har själva gett sitt medgivande till att delta och varit införstådda kring vad uppsatsen kommer att handla om.

Resultatet som framkom var att samtliga som intervjuades upplevde den skriftliga informationen som svår att ta till sig på olika sätt, mer eller mindre.

Förslag för att göra informationen mer förståelig innefattades bland annat av fler digitala busstidtabeller, verbal information som komplement till skriftlig information, samt större textformat på skyltar som finns i affärer.

Nyckelord: *kognitiv funktionsnedsättning, tillgänglighet, LSS, skriftlig information, kommunikation*

Innehåll

Förord	1
Inledning.....	2
Syfte och frågeställningar.....	3
Uppsatsens relevans i förhållande till pedagogik.....	4
Bakgrund.....	5
Tillgänglighet och delaktighet	5
Alternativ och kompletterande kommunikation.....	6
LSS-lagen om stöd och service för vissa funktionshindrade.....	7
Kognitiv funktionsnedsättning/svårighet.....	7
Teori.....	9
Stadsplanering av det offentliga rummet.....	9
Kommunikation.....	10
Tidigare forskning.....	12
Metod, urval och genomförande.....	14
Metod.....	14
Urval&genomförande.....	14
Etiska aspekter.....	17
Resultat & analys.....	18
Skyltning i affärer och på bibliotek.....	18
Busstidtabeller.....	21
Avslutande diskussion.....	28
Referenser.....	30
Bilagor	a och b

Förord

Jag har, så länge jag arbetat inom LSS på daglig verksamhet trivts och trivs fortfarande jättebra. Mitt arbete är så otroligt roligt, lärorikt och givande på alla sätt och vis. Under åren jag arbetat inom LSS har jag också märkt av de fördomar som finns gentemot personer med kognitiv funktionsnedsättning. Jag minns särskilt en händelse som inträffade för ett par år sedan. Jag skulle åka tåg, och mötte en person jag känner som har kognitiv funktionsnedsättning. Vi började småprata med varandra, och sedan klev jag av en station före. När jag klivit av gick en man ifatt mig och sa ”Det var snällt av dig att du pratade med hen. Det är nog en väldigt ensam person”.

Först förstod jag inte vad han menade. Sedan tänkte jag efter. Hade denne man sagt likadant om min bekant inte haft en kognitiv funktionsnedsättning? Var uppfattningen att min bekants funktionsnedsättning bidrog till ensamhet? Åh, tänkte jag. Du skulle bara veta, vilket rikt och glädjefyllt liv min bekant har.

Med denna uppsats vill jag lyfta fram hur personer med kognitiva funktionsnedsättningar/svårigheter upplever skriftlig information i det offentliga rummet. Jag vill förstå det som de förstår, på sättet som de upplever det. Jag vill förmedla deras upplevelser vidare, och visa på att vi alla upplever saker på olika sätt, i olika sammanhang.

Ett stort tack till mina fina arbetskamrater inom LSS, och till alla brukare jag arbetar med. Tack för att ni fått mig att inse hur givande, roligt och viktigt det är att arbeta inom LSS.

Stort tack även till min handledare Mattias Nilsson Sjöberg som varit ett bra bollplank och kommit med feedback under mitt skrivande av denna uppsats.

Slutligen, varmt tack till er som valt att ställa upp på intervjuer, era erfarenheter och upplevelser ligger till grund för denna uppsats.

Josefin Dethorey

Inledning

Den 24 juni 2014 beslutades det att bristande tillgänglighet för personer med funktionsnedsättning skulle bli en ny form utav diskriminering. Det innebär att “en person med funktionsnedsättning missgynnas därför att man inte gjort skäliga tillgänglighetsåtgärder för att personen ska komma i en jämförbar situation med personer utan funktionsnedsättning. Vilka åtgärder som är skäliga bedöms utifrån bland annat lagens krav på tillgänglighet samt praktiska och ekonomiska förutsättningar” (Riksdagen, 2014).

Jag har i mitt arbete inom LSS sett att det finns en problematik att inte kunna ta till sig det som står på exempelvis busstidtabeller som sitter vid busshållplatser, eller skyltar som finns inne och utanför ett bibliotek.

Iphones och andra moderna tekniska prylar är utvecklade och anpassningsbara om man har en kognitiv funktionsnedsättning. Men när det kommer till skriftlig information i offentlig miljö så verkar inte motsvarande utveckling eller anpassning ha gjorts.

Jag menar att detta då blir en begränsning i tillgängligheten när det gäller att kunna ta till sig skriftlig information, och därmed är det också en form av diskriminering.

Det ska dock poängteras att jag inte kan avgöra huruvida t.ex. skyltar är förståeliga eller ej för personer med kognitiv funktionsnedsättningar/svårigheter. Därför är det viktigt att ta reda på hur personer med kognitiva funktionsnedsättningar/svårigheter upplever den skriftliga information som finns i det offentliga rummet.

Syfte och frågeställningar

Syftet med uppsatsen är att ta reda på hur personer som är berättigade LSS upplever den skriftliga information som går att finna i det offentliga rummet, på exempelvis bibliotek, i affärer, samt hur busstidtabellerna som finns på busshållplatserna upplevs.

Följande frågeställningar utgås ifrån.

- Hur upplevs den skriftliga informationen av intervjupersonerna?
- Den information som upplevs som förståelig, hur ser den ut? Och vad kännetecknar informationen som upplevs som förståelig?
- Om kommunikationen upplevs som en svårighet, på vilket sätt är den svår?
- Hur går en tillväga när det uppstår svårigheter i att tolka informationen?
- Hur ser de intervjuades förslag om mer lättillgänglig information ut?

Uppsatsens relevans i förhållande till pedagogik

Vad är pedagogik? På vilket sätt är min uppsats relevant i förhållande till pedagogik som ämne?

Pedagogik förefaller vara ett brett ämne och kan lätt uppfattas som abstrakt. Pedagogik handlar om att förändra, att påverka och om bildning och utbildning, och om uppfost-
ran, och undervisning. Utbildning som definition innebär att det vi lär oss har en början och ett slut, vi introduceras till ett kunskapsområde och efter en tid är utbildningen slut och vill man fortsätta nå kunskaper inom det man lärt sig får detta ske på egen hand. Bildning pågår hela livet, och är i ständig förändring (Liedman2014:223ff). Även den skriftliga kommunikationen är en form av pedagogik (Svensson2009:51), och jag vill veta hur informanterna förhåller sig till och upplever den skriftliga informationen i det offentliga rummet, då affärer och bussar är något samtliga använder sig utav i sin vardag så förefaller det vara intressant att undersöka om de vill ha en förändring eller ej, och om de skulle vilja påverka den skriftliga information och i så fall på vilket sätt. Här handlar det också om att det vi förstå förstår på ett sätt, kan vi efter mötet med den andra förstå på ett annat sätt, och därmed också ta till oss kunskap om det som vi inte redan visste.

Anders Gustavsson pratar om vardagslivets pedagogik där han undersöker hur personer med lindrig utvecklingsstörning upplever sin delaktighet i olika sammanhang och hur de beskriver sitt vardagsliv. Gustavsson skriver att "Kanske är vardagslivets mest utmärkande egenskap att dess fenomen inte är entydiga, och därför måste ges en mening av de människor som möter dem" (Gustavsson2001:92). Gustavsson refererar till Schutz teori om hur vardagslivets kunskap organiseras och teorin som sådan bygger bland annat på att det vi tidigare fått kännedom om också utmärker hur vi ser på vår omvärld. När vi fått reda på något som vi inte tidigare visste så blir det en slags objektifieringsprocess som gör att det som både jag och "den andre" vet blir mer verkligt på så vis att vi ser på det som att det är så här det faktiskt ligger till (Gustavsson2001:92f).

Motsvarande process kan också ske när informanterna lyfter fram sina upplevelser och erfarenheter av skriftlig information i det offentliga rummet, och därmed får omgivningen också kunskap i det som de tidigare inte visste något om.

Bakgrund

I detta stycke följer förklaringar på begrepp som används i uppsatsen, för att ge läsaren en förståelse, bland annat vad kognitiv funktionsnedsättning och LSS - lag om stöd och service till vissa funktionshindrade innebär. Vidare förklaras också innebörden för tillgänglighet och delaktighet utifrån olika lagar och föreskrifter. Stycket avslutas sedan med en definition av vad kommunikation innebär. Detta stycke kommer också, tillsammans med följande stycke som redogör för teorier, utgöra en grund till uppsatsens analys.

Tillgänglighet och Delaktighet

Bristande tillgänglighet gentemot personer med funktionsnedsättning blev 2014 en ny form utav diskriminering (Sveriges Riksdag, 2014). Vad innebär det då att ha tillgänglighet till någonting? Enligt myndigheten för delaktighet kan det bland annat innebära att man har “tillgång till [...] kollektivtrafik [...] och andra fysiska miljöer”. Vidare ska det också “gå att hitta dit man ska och förstå när man är framme”. (Myndigheten för delaktighet, 2015).

Om man ska kunna förstå när man är framme eller hitta dit man ska underlättar det också om man förstår den skriftliga information som visar detta. Här faller det sig då som så att även skriftlig information ska vara tillgänglig för alla på så vis att man ska kunna få den i olika varianter. Behöver man den i lättläst format har man rätt till det och man ska även kunna få skriftlig information omvandlad till verbal information (Myndigheten för delaktighet, 2015).

För att känna att man kan ta del av samhällets utbud, och även skriftlig information, så är alla statliga myndigheter ålagda med ansvar att “verka för att personer med funktionsnedsättning ges full delaktighet i samhällslivet och jämlikhet i levnadsvillkor. Myndigheterna ska särskilt verka för att deras lokaler, verksamhet och information är tillgängliga för personer med funktionsnedsättning” (Riksdagen, 2014).

När det gäller tillgänglighet till skriftlig information finns det flertalet lagar och föreskrifter för hur skriftlig information ska vara utformad. Ett sätt för hur skyltar kan göras mer behjälpliga så att så många människor som möjligt ska kunna tolka dem beskrivs i boken Bygg i kapp. Enligt BBR 3: 1425 och ALM 13 § (Boverkets byggregler och allmänna råd) ska skyltar i byggnader kunna förstås även av personer med nedsatt orienteringsförmåga. Därav är det av vikt att den information och de skyltar som sätts upp bland annat är skrivna med lättläst text. Vidare bör de vara utformade som så att textstorleken ska vara anpassad efter läsavståndet, d.v.s. var man beräknas stå att läsa dessa så ska man kunna göra det utan att uppleva texten som för liten.

De bör också *“kompletteras med [...] talad information och tydliga, lättförståeliga och välkända bildsymboler”* (Svensson 2015:72f).

Alternativ och kompletterande kommunikation

Kommunikation finns i många varianter. En del personer använder sig av så kallad AKK, alternativ kompletterande kommunikation. Det kan till exempelvis innebära att man blir hjälpt av bilder på ett föremål, om man inte kan läsa med bokstäver. Andra föredrar att få en text uppläst, eller få texten i lättläst version (Heister Trygg 2005:17). Alternativt kompletterande kommunikation innefattar bland annat bilder. Personer med exempelvis kognitiva funktionsnedsättningar kan kommunicera och skriva med hjälp av så kallade pictogrambilder, bilder som på ett konkret sätt visar ett föremål i vit färg mot en svart bakgrund. Vill man exempelvis skriva “solen är gul” kan man använda sig av en bild som föreställer en sol, en bild som föreställer färgen gul, och däremellan en bild som representerar “är” (Heister Trygg2005:34).

Personer med funktionsnedsättning ska också själva få välja någon form av alternativ kommunikation som de finner mest lämplig att använda sig av, vilken Sverige sedan enligt FNs konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning i största mån ska implementera, och detta ska ske i offentliga sammanhang (Regeringen 2008).

LSS - lag om stöd och service till vissa funktionshindrade

LSS kom till för att personer med funktionshinder ska få stöd och hjälp i sin vardag i den mån de är i behov av det. De ska kunna leva precis som personer som inte omfattas av lagen om LSS, och ger rätt till ett antal olika insatser. De grupper som innefattas av LSS lagen är:

- “1. personer med utvecklingsstörning, autism eller autismliknande tillstånd
2. personer med betydande och bestående begåvningsmässigt funktionshinder efter hjärnskada i vuxen ålder föranledd av yttre våld eller kroppslig sjukdom.
3. personer med andra varaktiga fysiska eller psykiska funktionshinder som uppenbart inte beror på normalt åldrande, om de är stora och förorsakar betydande svårigheter i den dagliga livsföringen och därmed ett omfattande behov av stöd eller service.

Ett par av de instanser man kan få rätt till kan exempelvis vara personlig assistans om man behöver stöd med sina grundläggande behov, som exempelvis hygien, matlagning, eller om man kanske behöver stöd i sin kommunikation. Man kan också få en kontaktperson som exempelvis kan stötta i att delta i olika aktiviteter, till exempel kan man få hjälp hur man ska gå tillväga om man vill börja spela fotboll.

En annan instans är daglig verksamhet som innebär att man får daglig sysselsättning i att exempelvis arbeta med att skapa saker, eller att delta i olika slags aktiviteter som exempelvis promenader, läsning, eller annat utifrån ens egna intressen.

LSS är frivilligt och man bestämmer själv om man vill ta del av de insatser som erbjuds (Socialstyrelsen,2007).

Kognitiv funktionsnedsättning/svårighet

LSS innefattar stöd och service till personer som exempelvis har en kognitiv funktionsnedsättning. Men vad innebär egentligen kognitiv funktionsnedsättning?

Det kan innebära att man kan ha svårt att lära sig vissa saker, och att ta till sig information kan upplevas som svårt och ibland ta lång tid. Det kan också innebära att man kan

tycka det är svårt att umgås med andra, och man kan också ha svårt att lära sig till exempel att läsa och/eller skriva. Då kognitiv funktionsnedsättning kan yttra sig på många olika sätt kan det falla sig så att tre personer som alla har kognitiv funktionsnedsättning lär sig på olika vis. En av de kanske har lätt för att läsa skyltar som är skriven med lättläst text, medan någon annan behöver bilder som stöd, medan någon annan inte kan läsa med bilder och inte heller med bokstäver. Enligt vårdguiden så har man “nedsatt intelligens, och dessutom nedsatt förmåga inom minst två av följande tre områden:

* Teoretisk förmåga, det vill säga hur man kan lära sig att läsa, skriva, räkna och annat som man tränar i skolan.

* Social förmåga, hur man till exempel kan umgås med andra.

* Praktisk förmåga, hur man klarar aktiviteter i det dagliga livet, som till exempel att äta, tvätta sig, klä sig och städa.

Har man svårigheter med det kognitiva men inte diagnosen kognitiv funktionsnedsättning så innebär det att man har en normal begåvningsnivå, men däremot kan man ha svårt att tolka information, svårt att orientera sig eller ibland svårigheter i samspel med andra (Vårdguiden, 2013).

Teorier

I detta stycke redogörs för teorier som grundas i stadsplanering samt kommunikation. Dessa teorier utgör sedan, tillsammans med föregående bakgrund som bland annat beskrev olika lagar och föreskrifter, grunden för analysen av uppsatsens resultat.

Stadsplanering av det offentliga rummet

Det offentliga rummet går att ses som en plats dit alla har tillgång, en plats som alla som vill kan ta del av. Johansson och Khakee frågar sig vem det egentligen är som bär ansvaret när det gäller tillfrågandet av medborgarnas åsikter inför stadsplanering. De pratar om maktbegreppet som bygger på etik och demokratiska rättigheter, och hur det kan se ut. Som planerare bör man vara öppen för att ta emot förslag från stadens invånare, även om det således inte kan bli så att "alla ska ha det precis lika", och att finna en balans mellan "individualism och kollektivism". Maktbegreppet infinner sig också i mötet med medborgarna, och man kan ställa frågan på vilken etisk nivå som stadsplaneringen ska utgå ifrån, om det bara ska ske medborgardeltagande för att det ska se bra ut i praktiken, eller om medborgarna verkligen i teorin får vara med i planeringen. Dock faller det sig som så att planerarna inger större förtroende och det blir lättare att öppna upp till dialog om stadens invånare i någon form får delta i stadsplaneringen. (Johansson & Khakee2008:67ff).

Johansson & Khakee skriver om Arnstein som utvecklat en modell som kallas för trappstegsmodellen. Modellens översta steg visar hur även medborgarna får makten i en planeringsprocess, men genom det får också planerarna mindre makt.

Medborgardeltagande i planeringen gör alltså att maktbegreppet spelar roll, och det blir en fråga om planerarnas vara eller icke vara när det gäller att ha sista ordet då det bestäms hur mycket makt och på vilket sätt medborgarna ska få ha när det gäller olika former av stadsplanering (Johansson & Khakee2008:69).

En annan sak att ta i beaktning när det gäller stadsplanering, lyfts fram av John Rawls, som menar att det inte är moraliskt rätt att genomdriva en planering av samhället som

endast underlättar för de som redan har en god och ordnad tillvaro (Johansson & Khakee2008:73f). John Rawls teori, en teori om rättvisa bygger bland annat på en diskussion om hur rättvisan uppstod i förhållande till det naturtillstånd som rådde då alla människor var lika inför lagen. Det vill säga att ingen var medveten om vilken statusplats man hade i samhället, och en gemensam överenskommelse om vilka principer som skulle utgöra grunden för rättvisa skulle tillsammans väljas (Rawls 1996:33f). Rawls argumenterar sedan för vilka principer som kunde tänkas antas, och varför. Enligt Rawls, med översättning av Annika Persson, skulle följande principer antas i ursprungspositionen och ligga till grund för rättvisan

* Alla ska ha samma rätt till det mest omfattande system av grundläggande friheter som är förenligt med att andra har ett liknande system av för alla lika stora friheter

* Sociala och ekonomiska ojämlikheter ska ordnas så att de både a) rimligtvis kan väntas vara till allas fördel, och b) är knutna till befattningar och ämbeten som står öppna för alla (Rawls 1996:76).

Hur ska man då veta om något är rättvist eller orättvist? Rawls pratar om differensprincipen från vilken man ska kunna granska grundstrukturens sociala och ekonomiska ojämlikheter. För det blir bara rättvist om också de som har de sämre ställt gynnas om det sker något i samhällsplaneringen som också gör att de som har det bättre ställt får det bättre, de som har det sämre ställt får alltså inte missgynnas på något vis när det sker någon förändring (Rawls 1996:89).

Kommunikation

Som ovan nämnt spelar maktbegreppet in när det gäller stadsplanering av det offentliga rummet, och även när det gäller kommunikation, inklusive skriftlig sådan, så går det att sättas in i ett maktsammanhang.

Schmidt och Gustavsson menar att “läsande och skrivande [...] innefattar tolkning och förståelse”. Detta går att ses på så vis att läs och skrivkunskaper också har en social mening (Schmidt & Gustavsson 2011:37). Vidare sätter de in läs och skrivspråket i ett maktsammanhang, där de som har kunskaper i att läsa och skriva kan uppnå en maktpo-

sition, men det kan även komma att vara så att ens makt begränsas när det gäller läs och skrivspråket. En inställning tillbaka i tiden var att kunde en läsa så kunde en också tolka och förstå sin omvärld, och idag så menar Schmidt och Gustavsson att för att ta till sig information så behöver man också kunna tyda denna för att den sedan ska bli till "kunskap". De säger också att "läsning är en tolkande process. När vi tolkar behöver vi andras tolkningar för att komma vidare med vår egen. Då vi alla är del av olika livsvärldar, som i sig innebär såväl gemensamma erfarenheter som olikheter oss emellan, är dialogen väsentlig för att nya tolkningar av skriften och världen ska möjliggöras. Varje tolkning sker från individens partikulära position, men förståelsen vidgas genom dialogens process." (Schmidt & Gustavsson 2011:40ff). Så kommunikationen är alltså viktig i förhållande till att förstå skriftspråket, eller som Caroline Lidberg uttrycker det, att kommunikationen är ett slags verktyg för att "förstå vår omvärld". Det är också en slags väg till gemenskap i den bemärkelse att det är genom språket som vi kan uttrycka oss och samspela med andra människor. Så då samhället är under ständig utveckling så är således kommunikationen det också (Lidberg2007:8ff).

Till skillnad från skriftspråket är bildspråket mer konkret, vilket också gör att det är en större majoritet som kan tillgodogöra sig bildspråket jämfört med skriftspråket (Lidberg2007:8).

Tidigare forskning om tillgänglighet för personer med kognitiva funktionsnedsättningar

När man via google scholar söker på ord som exempelvis kognitiv funktionsnedsättning och tillgänglighet så kommer det upp flertalet resultat som rör huruvida den fysiska gatumiljön är tillräckligt tillgänglig. Läger man sedan till skriftlig information som sökord resulterar det i tidigare forskning om elektronisk kommunikation. Ett exempel på en sådan studie är en som visar att det underlättar för personer med kognitiv funktionsnedsättning om det finns fotografier på de personer de vill ringa, i stället för att namnen i kontaktlistan står med vanliga bokstäver (Borg, Lantz & Gulliksen 2013:13).

I rapporten kognitiva funktionsnedsättningar och trafik - test i trafikmiljö framkom det bland annat att ett par personer hade problem när det kom till att förstå hur lång tid det var kvar tills bussen i fråga skulle komma. På busshållplatsen fanns även en busstidtabell i digitalt format, vilket dock enligt denna studie inte verkade förenkla för de två personer som deltog (Nordin Lidberg & Studium 2009).

Lunds universitets databas LUB search ger sökord som tillgänglighet LSS bland annat en doktorsavhandling Erkännande, makt och möten: En studie av inflytande och självbestämmande med LSS. Här vill författaren undersöka hur stor delaktighet när det kommer till att själv få bestämma som personer som omfattas av LSS har. Resultatet visar en komplex situation där brukare å ena sidan vill ha självständighet, men hindras från det av assistenter som är rädda att denne inte ska klara det (Giertz 2012:2008). Giertz kommer också fram till att "det är tydligt att omgivningens kunskapsbas och förhållningssätt utgör villkor i brukarens 214 vardag. Kunskap, synsätt och bemötande ger möjligheter eller sätter gränser för brukarens inflytande" (Giertz 2012:213). En brukare inom LSS menar att hen får självbestämmande när de kan ta kontroll över sin vardag och styra över vad deras assistenter ska göra och på vilket vis (Giertz 2012:184).

Organisationen Certec på Lunds tekniska högskola arbetar mycket med att utveckla teknik så det ska gynna personer med funktionsnedsättningar. Bland annat har de skapat en app som heter "Jag vill". Genom denna ska man kunna peka på bilder för att på så

vis uttrycka sin vilja, exempelvis kan det röra sig om bilder på olika maträtter (Certec 2016).

När det gäller internationell forskning som belyser upplevelser av skriftlig information, har någon sådan inte funnits, och det förefaller av mina sökningar vara mer populärt att forska kring underlättningar som rör teknik och IT system för personer med funktionsnedsättningar, och även undersökningar som rör deras upplevelser kring tillgänglighet och självbestämmande. Jag ser att det finns en kunskapslucka vad gäller upplevelser av skriftlig information i det offentliga rummet när det kommer till personer med kognitiva funktionsnedsättningar/svårigheter, och därför anser jag att min uppsats blir ett viktigt bidrag som kan lyfta fram hur personer med kognitiva funktionsnedsättningar/svårigheter upplever skriftlig information, och därav också fylla denna kunskapslucka som finns. Det är ett område som jag inte ser som särskilt utvecklat, och därför känns det också viktigt att undersöka hur personerna det berör vill ha det.

Metod, urval och genomförande

Metod

Hur ska jag då ta reda på hur personer med kognitiva funktionsnedsättningar / svårigheter upplever skriftlig information?

Genom att använda mig av kvalitativa intervjuer hoppas jag förstå intervjupersonernas upplevelser så som de förstår dem. Mina intervjuer är av en kvalitativ metod, och fördelen med en sådan är att man får reda på hur andra upplever det man själv är nyfiken på, och får även nys om andras erfarenhet och vad de tycker och tänker kring det som man själv kanske inte vet något om (Kvale & Brinkmann 2009:15). Genom att använda mig utav en kvalitativ ansats kan jag belysa vad intervjupersonerna tycker och tänker, och de får förklara och berätta om sina erfarenheter och upplevelser. Som intervjuare kan jag också fråga om jag undrar över något, och intervjupersonerna lyfter i sina svar fram det som de tänker på och upplever som viktigt att ta upp (Kvale & Brinkmann 2009:15).

Jag vill förstå världen ur din synvinkel. Jag vill veta vad du vet på det sätt som du vet det. Jag vill förstå meningen i din upplevelse, gå i dina skor, uppleva tingen som du upplever dem, förklara tingen som du förklarar dem. Vill du bli min lärare och hjälpa mig att förstå?

(Spradley 1979:34 i Kvale och Brinkmann 2009:140)

Urval & genomförande

När det gäller mitt urval har jag fått kontakt med intervjupersonerna genom chefer inom LSS. Jag har förmedlat mitt syfte till dessa chefer, vilka i sin tur förmedlat min förfrågan vidare. På så vis har de som velat ställa upp på en intervju själva kunnat tacka ja, och sedan kontaktat mig. De som intervjuats har någon form av kognitiv funktionsnedsättning/kognitiv svårighet.

Kognitiv funktionsnedsättning sa man tidigare utvecklingsstörning om, men detta ord används inte idag. Exakt vad för slags kognitiv funktionsnedsättning eller svårighet intervjupersonerna har är ingenting som jag känner till, och inte heller något som jag ville ta reda på. Anledningen till det är att jag inte finner det relevant om de skulle ha det som förut kallades lindrig utvecklingsstörning, eller Downs syndrom. Det beror helt enkelt på att även om två av de båda skulle ha exempelvis Downs syndrom så är det ändå väldigt individuellt hur man upplever skriftlig information. Det är också som så att många personer med kognitiv funktionsnedsättning inte får någon uttalad diagnos, utan diagnosen är helt enkelt kognitiv funktionsnedsättning, vilken sedan kan variera i grad. Därför har urvalet gjorts i åtanke att det ska uppfylla syftet, och jag menar att personer med någon form av kognitiv funktionsnedsättning/svårighet också har rättigheter, och jag vill belysa intervjupersonernas upplevelser och sedan analysera dem i utgångspunkt med vad bland annat olika lagar och föreskrifter säger. Det faller sig också som så att FNs konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning inte definierar att personen måste ha en viss diagnos för att innefattas av dessa rättigheter. Urvalet har också gjorts i åtanke om att informanterna ska vara införstådda med vad min uppsats handlar om och själva kunna ge samtycke till att ha delta.

De som har intervjuats arbetar samtliga på daglig verksamhet inom LSS, och de har själva kunnat ta till sig informationen kring vad det innebär att delta i denna uppsats. Vidare är intervjupersonerna vuxna och har antingen en kognitiv funktionsnedsättning eller någon form av kognitiv svårighet.

De fingerade namn som blivit tilldelade de som intervjuats är

Sandra

Viktoria

Ali

Erik

Inga

Någon ytterligare presentation av informanterna ges inte med stöd av de forskningsetiska principer som finns inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning.

Intervjufrågorna förbereddes innan intervjuerna, med åtanke om att det skulle vara frågor som öppnade upp till samtal, men ändå höll sig till det ämne jag valt att skriva om. Jag hade ett par ja och nej frågor, även om jag i största mån försökte undvika dessa. Jag försökte också fokusera på ett par öppna frågor, för att få kunskap om intervjupersonernas erfarenheter och upplevelser. (Kvale & Brinkmann 2015:43f).

Jag upplevde aldrig att det blev stelt under intervjun, och då det under vissa tidpunkter under intervjuerna uppstod tystnad lät jag det vara så en stund, i vissa fall reflekterade sedan intervjupersonerna över något mer som de kom på, och i annat fall ställde jag nästa intervjufråga.

Fem stycken intervjuer genomfördes, och fyra av fem spelades in. Den femte intervjun antecknades. Att spela in intervjuerna gav mig en chans att lyssna på dem efteråt, om och om igen, vilket var till fördel då jag vid flera tillfällen upptäckte saker i intervjun som sades, som jag inte reflekterade lika mycket över under själva intervjun. Att anteckna en intervju var fokuskrävande, och positivt på så vis att jag märkte att jag reflekterade ännu mer över det intervjupersonen sa. Här var jag också uppmärksam på att tolka denne person rätt eftersom jag under intervjun fick anteckna ganska kortfattat för att hinna med.

Etiska aspekter

Jag har utgått från de forskningsetiska principer som ställs inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning och har enligt informationskravet som innebär att intervjupersonerna informerats om vad uppsatsen handlar om samt tillgivits information om att de när som helst, fram tills att uppsatsen är publicerad, kan dra sig ur intervjun och att uppsatsen när den är publicerad kommer att vara en offentlig handling som vem som helst kommer kunna ta del av (Vetenskapsrådet).

När det gäller samtyckeskravet, som innebär att intervjupersonerna själva ska ge sitt godkännande till att delta (Vetenskapsrådet). Därför fick mina intervjupersoner innan intervjun läsa igenom en blankett om samtycke. Denna har utformats i åtanke om att ha ett sådant enkelt och klart skrivspråk som möjligt, och vid behov har även enstaka ords betydelse förklarats innan informanterna skrivit under. De fick skriva under två stycken blanketter, en som de själva fick och en som jag behöll.

Enligt forskningsetiska principer ska de som deltar i studien själva få bestämma på vilka villkor. Med detta i åtanke frågade jag mina informanter om det var okej att spela in intervjun. Fyra av fem informanter gav sitt godkännande till detta, medan en informant bad mig att istället anteckna under intervjun vilket då också skedde.

Vidare uttryckte två informanter önskan om att själva få bestämma sina fiktiva namn, och samtliga informanter blev informerade om att de skulle få fiktiva namn och att övriga uppgifter vid behov skulle ändras. Vad gäller konfidentialitetskravet har jag också informerat mina informanter om att ingen utomstående kommer att kunna ta del av det inspelade materialet eller anteckningarna. Vidare kommer jag även att radera allt inspelat material då uppsatsen är publicerad (Vetenskapsrådet).

Resultat och analys

Med utgångspunkt ur lagar och bestämmelser, tidigare forskning samt en del teorier har jag valt att analysera mitt resultat.

Min analys ämnar utgå från ett kvalitativt perspektiv, och jag har försökt hitta likheter i intervjupersonernas erfarenheter som jag vill lyfta fram. Jag vill så noga som möjligt försöka beskriva hur de intervjuade upplever skriftlig information. Vidare vill jag på ett så konkret sätt lyfta fram resultatet, som jag sedan väljer att integrera med teorier, och det ska här påpekas att det är teorierna som framställs utifrån hur jag tolkar dem, medan resultatet som framkommit i intervjuerna visar på vad intervjupersonerna har sagt. Jag ämnar alltså inte att tolka deras svar, däremot väljer jag att integrera deras svar med teorier, lagar och föreskrifter av vilka jag tolkat på mitt sätt (Fejes & Thornberg 2015:35ff).

Resultat och analysdelen är alltså sammanvävd för att förenkla läsningen, och vidare har jag också valt att dela in den i underrubriker som är byggda på mina frågeställningar.

För att göra resultat och analysdelen lättare att hitta i har jag valt att dela upp den i två teman. Det första temat rör frågeställningar där intervjupersonernas svar kring hur de upplever skyltning i affärer och på bibliotek ser ut, och det sista temat rör deras åsikter kring busstidtabeller.

Skyltning i affärer och på bibliotek

Vad kännetecknar den skriftliga information som upplevs som förståelig, och hur ser den ut?

I intervjun med Sandra pratar vi om skyltar som finns utanför affärerna där det står affärernas namn på. Dessa har Sandra själv inga svårigheter med att läsa men menar att det ändå kunde finnas bilder på skyltarna, utöver texten på affärens namn. Detta menar Sandra nog hade gjort det lättare för personer som inte kan läsa att förstå vad det är för slags affär. Viktoria nämner skyltar som hänger utanför affärer, vilka hon menar är lätta att förstå just för att de har stora bokstäver och hänger precis ovanför ingångarna till

varje affär. *“Att de är med sådana bokstäver så att man förstår vad det står på dem. Det är stora bokstäver så man vet vilken affär man ska gå till om man vill gå in i den affären ju, då är det ju stora bokstäver[...].*

Inga har inga problem med skriftlig information i affärer, och på biblioteket, där hon dock inte brukar vistas särskilt ofta, tycker hon också att det fungerar bra. Även i matvarubutiker beskriver Inga att den skriftliga informationen är bra och hon har lätt för att förstå prislapparna om hon vill ta reda på vad en vara kostar.

Om informationen upplevs som en svårighet, på vilket sätt är den svår, och hur går intervjupersonerna tillväga när svårigheter uppstår?

Viktoria säger i intervjun att hon bland annat ofta upplever texten som för liten när det kommer till skyltar på biblioteket. De hänger enligt Viktoria för långt ifrån och är skrivna med för liten text. Hon nämner också att *“Alltså de skulle kunnat ha varit lite mindre och med stora bokstäver så kunde man läsa dem ännu bättre ju”*.

Skyltar som är uppsatta på byggnader ska enligt boverkets byggregler och allmänna råd vara så att personer med nedsatt orienteringsförmåga ska kunna förstå dessa. Exempelvis ska de vara utformade med textstorlek som inte upplevs som för liten, och det går därför att fråga sig om biblioteket i fråga har haft boverkets byggregler och allmänna råd (Svensson 2015:72f) i åtanke då de utformat sin skriftliga information, och frågan är om det också gäller de affärer som Viktoria brukar besöka då hon beskriver det som svårt att hitta omklädningsrummen. Detta på grund av att hon tycker skyltarna som visar vart de är, att de är otydliga på så vis att de är skrivna med liten text och sitter placerade på så sätt att man helt enkelt ibland inte hittar dem.

Tydligare skyltning är något som även Erik nämner om, i hans fall när det kommer till matvarubutiker. Om skyltar som visar vad varor kostar säger Erik *“Jättedåligt, brukar vara supersmått, affärerna bryr sig kanske inte om prislapparna eftersom allt ska vara maskinellt/elektroniskt”*.

Erik berättar vidare om matvarubutiker och upplever också att prisautomater, mot vilka man kan blippa sin vara för att på så sätt få reda på vad den kostar, finns på ställen som gör det svårt att hitta dem. Exempelvis så kan de finnas bakom en stolpe, men det finns

enligt Erik inte någon tydlig skylt som visar klart och tydligt vart dessa prisautomater är placerade.

Likt Erik så tycker även Sandra att prisskyltar i matvaruaffärer är för små, och brukar därför antingen ha med sig sin miniräknare eller fråga någon ur personalen om hon undrar vad en vara kostar.

Hur ser intervjupersonernas förslag om mer lättillgänglig information ut?

Viktoria hade gärna önskat att skyltarna skulle varit skrivna med större text, samt att de skulle suttit precis ovanför omklädningsrummen så man visste vart man skulle gå in.

Att skyltning ska vara anpassad efter läsavståndet är också något som boverkets byggregler och allmänna råd säger, och det är också som så att de ska vara placerade på ett avstånd om ungefär 15-30 mm per meter läsavstånd (Svensson2015:76).

Här kan en fråga sig hur nära väggen en måste gå för att se denna skylt om en har läsvårigheter. Är det tänkt att läsavståndet ska se ut så att man behöver gå väldigt nära väggen, eller ska man kunna stå mitt i en affär och ändå se skylten som visar vart omklädningsrummen finns?

Viktorias önskan om att skyltarna ska sitta ovanför dörren stämmer också överrens med boverkets byggregler och allmänna råd att skyltar bör placeras där man också förväntar sig hitta dem (Svensson2015:75).

Dock är det en tolkningsfråga var man brukar förvänta sig att skyltar ska finnas, men de ska i vilket fall som helst vara placerade så att inget skymmer dem (Svensson 2015:75).

Erik pratar om prisautomaterna och hade gärna önskat att det kunde finnas fler än bara 2 stycken, samt att det skulle vara en tydligare skyltning om vart dessa är placerade någonstans. Hade det funnits det hade man då kunnat kolla själv vad varan kostar och sluppit fråga någon ur personalen.

Broschyrer som delas ut på stan kan Inga ibland tycka är något svåra att läsa, så hon skulle därför gärna sett att det var större textformat i dessa och gärna även med lättläst text.

Busstidtabeller

Vad kännetecknar den information som upplevs som förståelig, och hur ser den ut?

Ali åker ofta buss, och föredrar de elektroniska tidtabelltavlor som finns på ett par hållplatser. *“Jag försöker iallafall titta på tabellerna, men de är ju så fina nu tabellerna här i staden i iallafall, det står ju när bussen kommer att man automatiskt...] San och hur många minuter där är kvar. [...] De tycker jag är de bästa de har kommit på”* säger Ali och syftar här på de elektroniska tidtavlor.

Även Sandra nämner att de större elektroniska tavlorna är bra och lätta att använda sig utav då hon tycker att siffrorna på de vanliga tabellerna är alldeles för små och inte går att se. Sandra säger också om de digitala tavlorna, att det säkerligen hade varit mycket lättare med sådana ifall man har svårt för att läsa och skriva, då man lättare kan läsa av hur många minuter det är kvar tills bussen ska komma. Här lyfter intervjupersonerna fram digital information, som kompletterats med skriftlig, och enligt boverkets byggregler och allmänna råd så ska så också göras (Svensson2015:73).

För Erik är regelbundenhet ett bra sätt att kunna lära sig tidtabeller utantill, och han föredrar gärna också tidtabeller i pappersformat då han menar att *“Jag tycker det är synd att man tar bort allt i pappersform för alla är inte så internetkunniga”*

När Erik pratar om regelbundenhet skulle han gärna se att busstiderna börjar med fem över varje timme, även om bussarna sen går var tionde minut så ska de helst börja fem över varje timme.

Viktoria tycker att busstidtabellerna ser ut på ett bra sätt idag, och använder sig gärna av de som finns elektroniskt på datorn.

Inga berättar att hon tycker att det går väldigt smidigt med bussarna, att det är lätt att komma på. Inga har assistenter som hjälper henne olika saker i vardagen och det är också de som brukar läsa busstidtabellerna.

Om informationen upplevs som en svårighet, på vilket sätt är den svår, och hur går intervjupersonerna tillväga när svårigheter uppstår?

För det mesta tar Viktoria själv reda på hur dags bussarna går, men berättar att hon brukar be sina föräldrar köra henne om hon ska till ett nytt ställe där hon aldrig varit förrut. Hon tycker sig i dessa situationer inte kunna använda sig av busstidtabellerna. När jag frågar på vilket sätt hon upplever busstidtabellerna som svåra att läsa av säger hon:

“Alltså de gatorna där är ju med små bokstäver så man ser ju knappt vad det heter liksom”

Även Ali tycker det är för litet textformat och säger att han inte gillar de mindre tabellerna som sitter fästa på stolpar. *”De fattar man sig inte på”* menar Ali.

När vi pratar om tillgänglighet och ordets innebörd säger han: *“Ja, det är att man ska kunna komma fram lätt till där man ska eller att man ska kunna läsa på en tavla och sådant. Att det är lagom stor text och sådant, faktiskt.”*

Enligt de tillfrågade informanterna använder alla sig av buss, och är därmed beroende av busstidtabeller minst varannan dag. Däremot använder sig inte Ali och Sandra av tabellerna om det inte finns en elektronisk tidtabelltavla tillgänglig, av den anledning att de inte förstår tidtabellerna som sitter på stolpar. Det går därför att fråga sig om det inte är en form av diskriminering gentemot dem, då de inte kan ta del av busstidtabellerna (Diskrimineringsombudsmannen, 2015), som är utformade för de som kan läsa och skriva, men inte för de som är i behov av någon form av alternativt kompletterande kommunikation. Trots boverkets byggregler och allmänna råd, som bland annat säger att nödvändiga skyltar ska “vara lättbegripliga och lättlästa”, “kompletteras med [...] talad information och tydliga, lättförståeliga och välkända bildsymboler” (Svensson2015:72f), så upplever ändå en majoritet av de tillfrågade informanterna att den skriftliga information som återfinns på busshållplatser och exempelvis i affärer inte alltid är förståelig.

Erik brukar åka med buss nummer 15, men där är det ingen regelbundenhet på så vis att det är t.ex. fem över varje timme, vilket gör att Erik upplever det som svårt att lära sig tidtabellen utantill. De gånger Erik ska åka med nummer 15 ställer han sig helt enkelt bara och väntar tills bussen ska komma, just för att det blir svårt att hålla ordning på när bussen kommer när den inte startar med samma minuttal för varje timme.

Sandra berättar att hon brukar åka buss varje dag, men säger att det är *“jättesvårt med busstidtabellerna”*, då hon tycker att siffrorna på de vanliga tabellerna är alldeles för små och inte går att se.

När vi pratar om hur Sandra gör då det inte finns en digital tavla och hon vill ta reda på när bussen kommer så svarar hon *“Står och väntar. Det är det enda man kan göra ju. Stå och vänta tills bussen kommer [...]”*

Här berättar alltså två av intervjupersonerna, Erik och Sandra, att det helt enkelt bara ställer sig och väntar när de upplever tidtabellerna som svåra för att kunna ta del av. Om diskriminering skett, vilket man kan fråga sig här, ska det tas till åtgärder, exempelvis *“för att en person ska kunna ta sig ombord på och färdas med en buss eller andra transportmedel”* (Diskrimineringsombudsmannen, 2015).

Men om inte boverkets byggregler och allmänna råd (Svensson 2015:72f) följs, vilket i detta fall innebär att busstidtabellerna skulle göras på ett lättläst vis och/eller kompletteras med verbal information samt bilder, så borde det också te sig problematiskt att veta vilken buss man ska åka med.

I slutet av intervjun med Ali frågar jag honom hur han tror att de som bestämmer idag har tänkt och varför de tänkt så som Ali tror, när det gäller busstidtabellerna. Ali svarar följande: *“Jag tror inte att de har tänkt alls, faktiskt.” “Jag vet inte, men de är väl rädda att tavlan ska bli för stor, eller att inte soptunnan ska få plats, där man slänger skräp. Eller så är det för dyrt att göra det. Det är därför jag tycker det är bättre med den stora tavlan som visar när bussen kommer. Det står bara att den går till [...] och sen står det siffran på bussen, faktiskt.”*

Rawls teori En teori om rättvisa handlar om hur "begränsade resurser ska fördelas på ett rättvist sätt" (Johansson & Khakee2008:37). Vem avgör då vad som kännetecknar en rättvis fördelning och hur ska allmänhetens önskningar och intressen godtas?

Medborgardeltagande och engagemang kommer alltid att utgöras av oliktankande, där den ena tycker si och den andra tycker så (Johansson & Khakee2008:56). Att det är oliktankande, och att alla ska få sina röster kanske inte heller bidrar till att stadsplanering sker snabbt och effektivt? Iallafall inte enligt Arnstein som menar att "[...] medborgarligt deltagande; det är bra för demokratin, men inte för effektiviteten". (Arnstein1969 i Johansson & Khakee2008:59).

Frågan är om det snarare leder till en oeffektivitet hos samhällsplanerarna på så vis att planeringen sker i medborgarnas takt, men att det blir effektivt och av nytta för de individer som fått sina röster igenom? För när det blir oliktankande, vem ska då stadsplanerarna lyssna på?

Enligt Rawl så är det inte är moraliskt rätt att genomdriva en planering av samhället som endast underlättar för de som redan har en god och ordnad tillvaro(Johansson & Khakee2008:73f).

Kan Rawls teori då sättas in i sammanhanget och översättas på så vis att de som planerat hur busstidtabellerna ska vara utformade, inte haft den etik som krävs? Enligt Ali så har de som planerat detta inte tänkt till överhuvudtaget, och av fyra av fem informanternas svar att döma så önskar de sig också att den skriftliga information som finns på busstidtabeller idag, att denna kompletteras med olika varianter, vilka också nämns i FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning (Ds 2008:23).

Så i detta fall borde det kanske gynna planerarna att lägga ner tid på medborgardeltagande, och att FN:s konvention hade följts (Ds 2008:23), och därmed uppnås också planerna de etiska aspekter som ställs och återfinns i planerings och bygglagarna (Johansson & Khakee2008:74).

Hur ser informanternas förslag om mer lättillgänglig information ut?

Jag frågade samtliga informanter som tyckte att något vad gäller busstidtabellerna var svårt, hur de hade gjort om dem om de fått vara chef för en dag. Ali hade undersökt hur

andra ville ha det, och gärna även infört verbal information för att få reda på hur dags bussen går. Han hade även sett att tabellerna haft större textformat. *“Då hade jag gjort om tidtabelltavlan. Jag hade gått ut till folk och frågat hur de skulle vilja ha busstablerna, som du gör nu. Och börjat fråga dem, hur vill ni ha det, om de vill ha lite större tavla eller lite lättare att läsa och sådant. Det hade jag gjort.”*

Även Viktoria hade gärna sett att det varit större bokstäver på de tidtabeller som inte är elektroniska.

Vi pratar också om att det ibland kan vara lättare för Ali att lyssna än att läsa. Då jag frågar om man hade kunnat införa det på något vis när det gäller busstidtabellerna säger han *“Det tycker jag, om de inte tycker de är för dyrt. Man hade väl kunnat trycka på en knapp på den bussen till exempel som man ska åka med, så får man reda på när bussen kommer och sådana saker. För när det är helger, då har jag svårt att fatta när den kommer. För på helger och storhelger då kommer den inte så ofta kanske. Så kan man ju trycka på den, och titta på klockan och så, ja då får man vänta så länge. Så får man bara hålla reda på klockan. Eller ställa in klockan där också.”*

Erik hade gärna också gjort om det så att det blir lättare att förstå just hur dags bussen ska komma. Helst hade han velat att tiderna skulle vara regelbundna. Han hade gärna, om han fått bestämma, gjort de så regelbundna som möjligt just för att de då skulle vara lättare att komma ihåg utantill.

Till exempel, menar Erik, så kan en del bussar utanför stan, ute på landet, gå med 20 minuters mellanrum för att sedan plötsligt gå med 2,5 timmes mellanrum. *“Jag skulle vilja ha det mer regelbundet. Man måste kunna ta sig runt med buss även om man bor på landet”* säger Erik. Erik vill gärna att tiderna ska börja fem över varje timme, även om bussarna sen går var tionde minut så ska de helst börja fem över varje timme. Erik ser gärna att alla busslinjer finns i pappersformat då han menar att *“Jag tycker det är synd att man tar bort allt i pappersform för alla är inte så internetkunniga”*

Sandra säger också om de digitala tavlorna, att det säkerligen hade varit mycket lättare med sådana ifall man har svårt för att läsa och skriva, då man lättare kan läsa av hur många minuter det är kvar tills bussen ska komma. När jag frågar hur Sandra hade gjort

om busstidtabellerna om hon fått bestämma svarar hon *“Jag hade nog gjort med kanske stora bokstäver. Och siffror, de här digitala, hade jag bestämt skulle vara överallt.”*

Sandra säger i slutet av intervjun att de här små häftena som innehåller tidtabeller som finns på en del stationer, att man hade kunnat ha de i digitalt format och med stora bokstäver. Hon tycker att de digitala böckerna borde vara gratis och finnas på bussarna framme hos busschauffören, så att man kan ta en om man så skulle vilja.

De förslag som nämns är alltså önskan om mer omfattande digital utformning, likväl som större text. Även önskningar om mer regelbundenhet samt förslag på någon slags verbal information som kan ges genom att man trycker på en knapp och på så vis får reda på när bussen kommer. Informanternas förslag borde, med utgångspunkt ur boverkets byggregler och allmänna råd, kunna utformas så som de önskar. Busstidtabellerna borde kunna göras om så att de blir i mer “lättbegriplig form”, och genom att det också görs så uppfylls ett utav kraven vad gäller FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning. Enligt konventionen artikel 9 punkt 2 ska de som skrivit under denna “utrusta byggnader och andra anläggningar dit allmänheten har tillträde med anvisningar i punktskrift och i lättläst och lättbegriplig form”. (Ds 2008:23)

Det står inte direkt att det även faller sig som så att konventionsstaterna ska komplettera skriftlig information med verbal, däremot säger artikel 9.2 i FNs konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning att konventionsstaterna ska “främja utformning, utveckling, tillverkning och distribution av tillgänglig informations- och kommunikationsteknologi och system på ett tidigt stadium så att de blir tillgängliga till lägsta möjliga kostnad” (Ds 2008:23).

Frågan är om inte både elektroniska tidtabeller samt verbal information om när bussen ska avgå kan placeras in under artikel 9, då det, om det införs, ju också gör att tidtabellerna utvecklas, vilket borde göra att “utformning, utveckling och tillverkning” påskyndas och därmed uppfyller också busshållplatserna, som är allmänna platser, både FNs konvention samt boverkets byggregler och allmänna råd. Enligt boverkets byggregler och allmänna råd ska skriftlig information göras om såvida den inte upplevs som förståelig av personer med funktionsnedsättning, om inte några speciella ekonomiska skäl sätter käppar i hjulet för en sådan omvandling (Svensson 2015:73).

För när det gäller att inte förstå skriftlig information så faller man också i underläge gentemot de som förstår, och maktbegreppet infinner sig i skriftspråket där den som har nyckeln också kan knäcka koden. Schmidt och Gustavsson menar att “när vi tolkar behöver vi andras tolkningar för att komma vidare med vår egen” (Schmidt & Gustavsson 2011:40ff). Frågan här blir på vilket sätt informanterna ska få nyckeln. För trots att de inte tillhör den “majoritet” som förstår skriftspråket till 100 % så har de som individer enligt FNs konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning rätt till alternativa komplement. Det står också att läsa att “mening skapas just i glappet, i mellanrummet mellan vår tidigare fastlåsta tolkning och det som hela tiden blir till”. Genom kommunikation kan vi också förstå hur den andre tänker (Schmidt & Gustavsson 2011:47), och då majoriteten kan tillgodogöra sig ett bildspråk lättare än ett skriftspråk är det också på sin plats att undra om de förslag som informanterna kommit med, kommer att bli det nya som “blir till” och därmed också bidra till att de får nyckeln och kan knäcka koden.

Sammanfattningsvis lyfter intervjupersonerna fram att skriftlig information i det offentliga rummet upplevs som svår i vissa fall, och lätt i andra fall. Det förefaller vara en gemensam nämnare att större text generellt hade underlättat förståelsen av skriftlig information, och det ges även olika förslag som exempelvis verbal information som bör kompletteras med den skriftliga informationen. Vidare lyfts även skyltar utanför affärer fram som tydliga, varpå digitala busstidtabeller underlättar att få information om hur dags bussen ska avgå.

Avslutande diskussion

Genom mina frågeställningar har jag velat ta reda på hur den skriftliga information som går att finna i det offentliga rummet upplevs. Då jag själv jobbar inom LSS har jag sett den problematik som finns kring att ta till sig vad som står på exempelvis busstidtabeller, och därav var jag nyfiken på att ta reda på hur andra personer som jag själv inte arbetar med upplever detta. Jag ansåg att en kvalitativ metod med ett fenomenologiskt perspektiv skulle vara den metod som passade min undersökning bäst, då jag genom fenomenologin också får reda på hur den andra upplever det utifrån sitt perspektiv och sina erfarenheter. Flera av informanterna har lyft fram digitala busstidtabeller som något de gärna skulle sett mer av, då de inte har några problem med digitala busstidtabeller. En informant lyfter även fram skyltar utanför affärer som något positivt, då hon menar att de stora bokstäverna gör att det blir klart och tydligt att veta vilken affär det är.

Fyra av fem informanter uttrycker en frustration över den svårighet som ligger i att tolka de vanliga busstidtabellerna. Två av dem ställer sig helt enkelt och väntar på bussen, då de inte upplever sig kunna förstå tidtabellerna och därmed heller inte kan ta reda på hur länge de kommer att behöva vänta.

Det lyfts även fram förslag på verbal information, där man ska kunna trycka på en knapp och på så vis få reda på hur dags bussen ska komma. Andra förslag som lyfts fram är att tidtabellerna ska bli mer regelbundna för att på så vis bli lättare att memorera. När det gäller skyltar i affärer önskar informanterna större textformat och även tydligare skyltning som hänvisar till exempel till omklädningsrum i klädfärer och prisautomater i matvarubutiker som visar vad ens vara kostar.

Både FNs konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning samt boverkets byggregler och allmänna råd lyfter fram att skriftlig information ska kompletteras med verbal, digital samt ett stort textformat. Om inte så skett, vilket jag anser när det gäller busstidtabeller och skyltar i affärer, så är innebär detta en bristande tillgänglighet för personer med funktionsnedsättning, och därav är det också en diskriminering. För enligt FNs konvention så ska de som skrivit under denna "utrusta byggnader och andra anläggningar dit allmänheten har tillträde med anvisningar i punktskrift och i lättläst

och lättbegriplig form”. För mig är detta självklart att så skall göras, och helt oförståeligt att så inte har gjorts.

Framtida forskning borde innefatta en strävan efter ett medborgardeltagande vad gäller planering av stadens offentliga rum, och det bör också kunna bli så att alla busshållplatser och affärer ser över sina tidtabeller och skyltning och bockar av så att de stämmer överens med de lagar och förordningar som faktiskt finns.

När det gäller det digitala, exempelvis iPhones och datorer så har det skett en enorm utveckling, och det är sorgligt att den skriftliga information som finns i det offentliga rummet inte är i takt med den digitala. Så för att så ska ske bör informanternas förslag vara rimliga att införa, och ifall de införs så behöver man inte längre fråga sig hur och när de ska få nyckeln till att knäcka koden.

Parallellt med att börja införa någon av dessa önskemål, bör det även ligga i varje kommuns intresse att fortsätta forska kring hur de personer som berörs av FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning, upplever stadens skriftliga information.

Jag menar också att när informanternas upplevelser och erfarenheter sprids så sker den objektifieringsprocess som gör att det även för andra blir möjligt att förstå hur skriftlig information i det offentliga rummet uppfattas av personer med kognitiva funktionsnedsättningar/svårigheter. Genom att informanterna sätter sina upplevelser på den skriftliga informationen i det offentliga rummet så sker också en kunskapsspridning och det som andra tidigare inte visste något om får de nu kunskap om, och genom kunskapen kan man sedan också se till att det sker en förändring.

Referenser

- Brinkkjaer, Ulf & Høyen, Marianne (2013). Vetenskapsteori för lärarstudenter. 1. uppl. Lund: Studentlitteratur
- Fejes, Andreas & Thornberg, Robert (red.) (2015). Handbok i kvalitativ analys. 2., utök. uppl. Stockholm: Liber
- Gustavsson, Anders (2001). Inifrån utanförskapet: om att vara annorlunda och delaktig. [Ny utg.] Lund: Studentlitteratur
- Heister Trygg, Boel (2005). GAKK: grafisk AKK : om saker, bilder och symboler som alternativ och kompletterande kommunikation. Malmö: Södra regionens kommunikationscentrum (SÖK)
- Johansson, Marcus & Khakee, Abdul (2009). Etik i stadsplanering. 1. uppl. Lund: Studentlitteratur
- Kvale, Steinar & Brinkmann, Svend (2009). Den kvalitativa forskningsintervjun. 2. uppl. Lund: Studentlitteratur
- Lundgren, Ulf P., Säljö, Roger & Liberg, Caroline (red.) (2014). Lärande, skola, bildning: [grundbok för lärare]. 3., [rev. och uppdaterade] utg. Stockholm: Natur & kultur
- Rawls, John (1999). En teori om rättvisa. Göteborg: Daidalos
- Spradley 1979:34 I Kvale, Steinar & Brinkmann, Svend (2009). Den kvalitativa forskningsintervjun. 2. uppl. Lund: Studentlitteratur
- Svensson, Lennart (2009). Introduktion till pedagogik. Stockholm: Norstedts akademiska förlag
- Svensson, Elisabet (2015). Bygg ikapp: för ökad tillgänglighet och användbarhet för personer med funktionsnedsättning. 6. [uppdaterade] utg. Stockholm: Svensk byggtjänst
- Sven Eric Liedman i Lundgren, Ulf P., Säljö, Roger & Liberg, Caroline (red.) (2014). Lärande, skola, bildning: [grundbok för lärare]. 3., [rev. och uppdaterade] utg. Stockholm: Natur & kultur

Elektroniska

- Borg, Johan, Lantz, Ann & Gulliksen, Jan (2013) Kognitiv tillgänglighet till elektronisk kommunikation. En sammanfattning av vetenskapligt utvärderade tillgänglighetsåtgärder. Stockholm 2013.
<http://www.funika.com/contentassets/7654791754de454c8fef03dbdadf4dc8/kognitiv-tillganglighet-till-elektronisk-kommunikation-20130911.pdf> (Tillgänglig 2016-05-03)

Diskrimineringsombudsmannen (2015) Bristande tillgänglighet. <http://www.do.se/om-diskriminering/vad-ar-diskriminering/#bristande-tillganglighet> (Tillgänglig 2016-05-11).

FN-förbundet (2011) Konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning (ICRPD) <http://www.fn.se/fn-info/vad-gor-fn/manskliga-rattigheter-och-demokrati/karnkonventionerna/konventionen-om-rattigheter-for-personer-med-funktionsnedsattning1/> (Tillgänglig 2016-05-01)

Giertz, Lottie 2012. Erkännande, makt och möten: En studie av inflytande och självbestämmande med LSS Linnéuniversitetet, Fakultetsnämnden för hälsa, socialt arbete och beteendevetenskap, Institutionen för socialt arbete, SA.(DERG)ORCID-id: 0000-0001-7817-2716 2012 (Svenska) Doktorsavhandling, monografi (Övrigt vetenskapligt)

Liberg, Caroline. 2007 Språk och kommunikation I Att läsa och skriva - forskning och beprövad erfarenhet. Stockholm. ISBN: 978-91-85589-36-4

Myndigheten för delaktighet (2015) Bristande tillgänglighet är en form av diskriminering. <http://www.mfd.se/funktionshinderspolitik/lagar-principer-viktiga-dokument/1-januari-2015-blir-bristande-tillganglighet-en-ny-form-av-diskriminering/> (Tillgänglig 2016-04-20)

Myndigheten för delaktighet (2015) Tillgänglig fysisk miljö <http://www.mfd.se/tillganglighet/tillganglig-fysisk-miljo/> (Tillgänglig 2015-05-03)

Myndigheten för delaktighet (2015) Tillgänglig information och kommunikation <http://www.mfd.se/tillganglighet/tillganglig-information-och-kommunikation/> (Tillgänglig 2016-05-03)

Nordin Lidberg, Katarina & Studium, Cogna 2009. Kognitiva funktionsnedsättningar och trafik - test i trafikmiljö. Vägverket publikation 2009:24 <https://online4.ineko.se/trafikverket/Product/Detail/43657> (Tillgänglig 2016-04-16).

Regeringen (2008) Ds 2008:23 FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning <http://www.regeringen.se/contentassets/0b52fa83450445aebbf88827ec3eeeb8/fns-konvention-om-rattigheter-for-personer-med-funktionsnedsattning-ds-200823> (Tillgänglig 2016-05-17)

Riksdagen (2014) Arbetsmarknadsutskottets betänkande 2013/14:AU8. Bristande tillgänglighet som en form av diskriminering m.m. <http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Utskottens-dokument/Betankanden/Arenden/201314/AU8/> (Tillgänglig 2016-04-13).

Socialstyrelsen (2007) Lag om stöd och service till vissa funktionshindrade http://www.socialstyrelsen.se/publikationer2007/2007-114-49/documents/2007-114-49_200711429.pdf (Tillgänglig 2016-04-15)

Schmid, Catarina & Gustavsson, Bernt (2001) Läsande och skrivande som tolkning och förståelse. Skriftspråk som meningsskapande literacypraxis. Pedagogisk forskning i Sverige. Vol 16, Nr1. 36-51. <http://journals.lub.lu.se/index.php/pfs/article/view/8083> (Tillgänglig 2016-04-28).

Vetenskapsrådet Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning <http://www.codex.vr.se/texts/HSFR.pdf> (Tillgänglig 2016-05-18).

Vårdguiden (2013) Kognitiv funktionsnedsättning <http://www.1177.se/Skane/Fakta-och-rad/Sjukdomar/Utvecklingsstorning/> (Tillgänglig 2016-05-01)

Bilaga 1

Samtycke till att deltaga i intervju

Hej! Jag heter Josefin Dethorey. Jag skriver en uppsats inom ämnet pedagogik. Min uppsats kommer att handla om hur personer inom LSS upplever tillgängligheten när det gäller skriftlig information på bibliotek, affärer, eller bussar och busstidtabeller. Att delta i denna intervju är frivilligt, och du kan när som helst välja att inte längre vara med.

Du är garanterad anonymitet, vilket innebär att jag inte kommer att skriva ut ditt namn eller vart i Sverige du bor. Jag kommer att ge dig ett fingerat namn (ett låtsasnamn) och vid behov kommer jag även att ändra på uppgifter så att ingen ska kunna lista ut att du är du.

När min uppsats är klar kommer den vara offentlig, vilket innebär att alla som vill kommer att kunna läsa den.

Om du efter intervjun har frågor eller funderingar får du gärna höra av dig!

Vänliga hälsningar

Josefin Dethorey

telefonnummer:.....

mailadress:.....

Underskrift för dig som vill delta i intervjun

.....

Bilaga 2

Intervjufrågor

- * Vad betyder ordet tillgänglighet för dig?
- * Brukar du åka buss?
- * Om du vill åka buss till ett nytt ställe där du inte varit förrut, hur går du då tillväga för att ta reda på hur dags bussen avgår?
- * Vad tycker du om busstidtabellerna?
- * Om du hade fått vara chef för en dag och bestämma över alla bussar och busstidtabeller, hade du gjort om någonting då och i såfall vad?
- * Brukar du gå i affärer?
- * Vilka affärer brukar du gå till?
- * Hur gör du om du vill veta vad en vara kostar?
- * Vad tycker du om biblioteket?
- * Hur gör du när du letar efter en speciell bok?
- * Hur upplever du alla skyltar och planscher som finns inne på biblioteket?

LUNDS UNIVERSITET
Sociologiska institutionen
Avdelningen för pedagogik
Box 114, 221 00 LUND
WWW.soc.lu.se